

ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ РЕФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІКИ

І.І. Д'яконова, Українська академія банківської справи

Побудова нової економічної системи базується сьогодні на різнобічних формах власності (державна, акціонерна, приватна і т.д.) де ведуче місце належить тій формі власності яка має найвищу соціально-економічну ефективність.

Світовий досвід свідчить про необхідність додержання пропорцій в розвитку всіх форм власності, що потребує державного втручання в процеси реформування економіки. Це втручання повинно забезпечувати розвиток виробництва, впровадження наукоємких, та ресурсозберігаючих технологій. В умовах спаду виробництва, вирішення цих питань складна проблема, для вирішення якої необхідний великий проміжок часу, який пройшли країни з ринковою економікою. Україна цього часу не має, тому що маємо цілу низку невирішених проблем таких як криза неплатежів, тяжкий фінансовий стан підприємств та бюджетної сфери.

Криза платежів гнітюче впливає на розвиток виробництва, чому в значній мірі сприяє бартер, взаємозаліки та казначейські векселі, що призводить до негараздів в системі грошового обігу і, природно, ніяк не може свідчити про фінансову стабілізацію та негативно впливає на стан виконання бюджету і призводить до систематичних затримок виплати заробітної плати. Не сприяє покращанню становища і система оподаткування. Так зміни в оподаткуванні проведені останнім часом (податок на прибуток, податок на додану вартість) значною мірою впливають на ефективність виробництва і загальний економічний розвиток країни. В жовтні 1997 року введено в дію Закон України "Про податок на додану вартість" (далі ПДВ). Норми порядку обчислення і сплати податку на додану вартість суттєво відрізняються від раніше діючих. Наприклад, в новому податку зафіксовано ціла низка статей визначаючих категорію платників, об'єкти, базу та ставки оподаткування, перелік неоподаткованих та звільнених від оподаткування експортних та імпорتنих операцій, порядок, спеціальної реєстрації платників, визначення податкового кредиту і зобов'язань.

Швидке введення ПДВ без відповідної підготовки спеціалістів державних податкових адміністрацій, а тим більше підприємств усіх форм власності породжує велику кількість помилок в його нарахуванні і відповідно притягнення до відповідальності (штрафів), що погіршує і без того тяжкий стан фінансів підприємств.

Обґрунтування цього положення містяться в особливостях нового ПДВ, які в основному визначаються:

По-перше, встановленням нового підходу визначення категорії платників.

По-друге, запровадженням спеціальної реєстрації платників ПДВ у державній податковій адміністрації за місцем їх знаходження з видачею платнику ПДВ спеціального свідоцтва про реєстрацію та присвоєння йому податкового номера, що дає змогу державній податковій адміністрації створити єдину базу платників ПДВ. При цьому не враховано затрати часу спеціалістів і коштів на проведення цієї роботи.

По-третє, впровадженням рівного порядку обчислення та сплати ПДВ, за деякими винятками, для всіх категорій платників.

По-четверте, запровадженням єдиної відповідальності платників за повноту і своєчасність проведення розрахунків з бюджетом.

Поряд з цим, як в Законі про ПДВ так і в інших невідпрацьований механізм становлення податкової політики в поєднанні з проведенням комплексу заходів направлених на відпрацювання концепції розвитку виробництва, а тому як податку на ПДВ так і іншим властиві ті ж негативні риси як і попереднім. Наприклад податок на ПДВ визначив базу оподаткування відвантаженої продукції. Такий захід можна було б сприймати позитивно при наявності стабільного розвитку економіки, наявності у підприємств достатніх оборотних коштів і прибутків, а тому він не привів би до суттєвих змін їх фінансового стану. Дійсність сьогодення характеризується повною відсутністю оборотних коштів та й спадом, у більшості підприємств, виробництва. Тому законодавче закріплена база оподаткування ПДВ відвантажена а не оплачена продукція - передчасний захід.

Поряд з цим, введення нового податку на прибуток підприємств в умовах нинішньої загальної нестабільності та нових податків неузгоджених з чинним законодавством викликає думку, що в першу чергу вирішується фіскальне завдання з метою наповнення бюджету. Підтвердженням цієї тези є затвердження нових ставок, плати за спеціальне використання лісових ресурсів, за використання радіо частот та інших. Тобто діючий порядок оподаткування спрямований на максимальне вилучення доходів господарюючих суб'єктів.

Внаслідок розриву господарських зв'язків порушився кругообіг коштів у виробництві, що призводить до банкрутства. Причина у втраті підприємствами своїх оборотних коштів і неможливості відновлення витрачених матеріальних ресурсів. В цих умовах негативний вплив невиваженої податкової політики на виробничу діяльність та фінансовий стан підприємств різко посилюється.

Діюча система податків не підвищує фінансову стабільність підприємств і не робить пріоритетним розвиток підприємств, а тим більше не стимулює впровадження новітніх технологій для виробництва конкурентоспроможної продукції. Наслідком такої дії є те, що підприємства не мають змоги пристосуватись до змін податкового законодавства і ледь живі, якщо вони не приховують кошти від оподаткування.

Таким чином, податковий тиск на підприємства виведений в ранг державної фіскальної політики є однією з основних причин фінансової нестабільності.

Розглядаючи податкову реформу, яка проводиться в Україні, виявлену в заміні традиційного податку з обігу на податок на добавлену вартість і акцизний збір ми бачимо спробу створення цілком нової системи податків, відповідної соціально-економічним умовам перехідного періоду. Виникає питання, чи відповідає ця система податків теперішньому стану нашої економіки?

Дійсність така, що всі розуміють необхідність формування податкової системи, яка повинна базува-

тись на
суворої
струме
фінанс
ринков
Як
втруч
стабілі
Зах
вались
творил
номіки
Ми
його н
ходи і
покраї
гіршен
давств
науко
гічним
В
винно
• ф
• е
• с
• в
До
так і с
датко
причи
Пр
врахо
держ
замкн
нший
По
По
двійн
них т
По
вок п
Н
ще б
буде
на то
А
зроб
грунт
осо
У
яка б
Н
опод
диск
опод
прий
все
джет
датк
жені
воно
то ст
В
при
тика
Д
при
дох

тись на досвіді науки і практики стосовно до нашої суворой дійсності, так як податки не можуть бути інструментом швидкого і оперативного втручання в фінанси підприємств всіх форм власності і інших ринкових структур.

Якщо ж податки розглядати в аспекті швидкого втручання, то це може призвести до ще більшої дестабілізації економіки.

Західні методи податкової політики відпрацьовувались десятками і сотнями років і в результаті перетворились в систему податкового регулювання економіки.

Ми ж маємо введення податку на доходи, заміну його на податок та прибуток, а потім податку на доходи і знову заміну на податок на прибуток, що не покращує економічне становище, а веде до його погіршення. Всім ясно, що заміна податкового законодавства необхідна, але вона повинна спиратися на наукові і практичні дослідження і відповідати стратегічним цілям економічної політики.

В цілому удосконалення податкової політики повинно йти по трьом напрямкам:

- фінансовому, формуючи доходи бюджету;
- економічному, з позиції впливу податкової політики на виробництво;
- соціальному, який показує як податкова система впливає на доходи населення.

Досвід останніх років свідчить, що як фінансові, так і економічні, а тим більше соціальні наслідки податкових реформ не прогножуються, що є однією з причин напруженості в суспільстві.

При введенні нової податкової системи необхідно враховувати і складні взаємовідносини суверенних держав, так як Україна знаходиться практично в замкнутім економічнім просторі держав СНД і в меншій мірі західних держав, що потребує:

По-перше, погодження податкової політики.

По-друге, прийняття заходів до недопущення подвійного або ж потрійного оподаткування однойменних товарів.

По-третьє, потрібно погодження податкових ставок по конкретним податкам.

Недодержання цих положень може призвести до ще більшої напруги між державами або необхідно буде вирішувати питання надання пільг по податкам на товари, які будуть надходити в ці країни.

Аналізуючи податкову систему України можна зробити висновки, що її введено без наукового обґрунтування норм і нормативів і вона не враховує особливості різних галузей.

Україна повинна мати свою податкову систему, яка б враховувала реальний стан нашої економіки.

Не дає покращання становища і зміна системи оподаткування; та й економічна література публікує дискусії на тему про те, що повинно бути об'єктом оподаткування: прибуток чи доход. Верховна Рада приймає протидежні рішення з цього питання, тобто все звелось до зростання доходів державного бюджету і обмеження доходів населення. Ясно, що оподаткування будується на системі примусового відчуження доходів і якщо підприємство рентабельне, то воно зможе розрахуватись, але якщо воно збиткове, то стане банкрутом.

Виходячи з наведеного можна чітко визначити принципи на які повинна опиратись податкова політика України.

По-перше, об'єктом оподаткування повинен бути прибуток юридичних осіб, земля, майно, капітал та доходи фізичних осіб, тобто прями податки.

По-друге, захист вітчизняного виробника, обмеження споживання окремих видів товарів та необґрунтованне одержання великих доходів повинно стати аксіомою податкової політики, регулювання цих заходів повинно провадитись через непрямі податки акциз.

По-третьє, підтримка через систему оподаткування передових напрямків виробництва та виробництва конкурентоспроможної продукції вітчизняних виробників через застосування диференційованих ставок податків.

По-четверте, чітке розмежування податків між державним і місцевими бюджетами. Випадаючи доходи місцевих бюджетів повинні покриватись за рахунок дотацій і субвенцій, що передаються з державного у місцеві бюджети.

Наука і практика сьогодення мають різні підходи до формування як фінансової політики держави, так і її складової частини податкової політики.

Розбіжність в критеріях оцінки. Науковці виходять з необхідності системного вивчення фінансової політики передових держав світу відбору найбільш оптимальних елементів та на основі їх вивчення, апробації, розробки фінансової політики України виходячи з стану її економіки та створення сприятливих умов економічного розвитку як на макро- так і мікрорівнях.

Практика ґрунтується на необхідності вирішення питань сьогодення:

- забезпечення необхідних умов для формування доходів бюджету за рахунок зростання податкового тиску;
- необхідності розрахуватись з медичними, освітянськими та іншими працівниками;
- проведенню комплексу заходів по впровадженню в життя програм на подолання кризи платежів та інші. Ці питання при наявності діючих протиріч в законодавчій та іншій нормативно-правовій базі вирішити неможливо.

Негаразди економічного розвитку ґрунтуються в першу чергу на розриві економічних зв'язків з країнами СНД тому, що налагодження тісних економічних зв'язків з країнами далекого зарубіжжя можливе за умов виробництва конкурентоспроможної продукції та великого відрізка часу на її запровадження на ринках цих країн.

Реформування економіки України дуже складна проблема яка потребує чіткого визначення її кінцевої мети та пріоритетів в першу чергу по виробничій базі на основі якої необхідно розвивати спеціальну, базу, що потребує концептуального, програмного та організаційного забезпечення. Названі положення повинні підтверджуватись реальними розрахунками. Відсутність їх і призвела до спаду виробництва, кризи платежів, зростаючому дефіциту бюджету. При цьому, слід враховувати, що ні виробничі, ні фінансові відношення не були пристосовані до змін, які виникли з переходом до побудови нової економічної системи. Такий стан справ призвів до відриву фінансів від дійсного стану виробництва, чому сприяло різке зниження облікової інформації та показників статистичної звітності. Розрахунок на ділову активність підприємств себе не виправдав, тому що розвивається не виробництво, в умовах жорсткого податкового тиску воно й не може розвиватись, а торгівля де легше сховати прибуток від оподаткування. Виникла ситуація коли більшість суб'єктів підприємництва ухилилась від сплати податків, зменшується дохідна частина державного і місцевих бюджетів, що потребує негайних заходів по стимулюванню виробництва.

Державна підтримка виробництва повинна базуватись:

По-перше, на визначенні дійсної вартості основних засобів виробництва - основного капіталу з урахування його зношеності.

По-друге, до переходу на дійсно ринкові відносини встановити на підприємствах всіх форм власності чіткий бухгалтерський облік і статистичну звітність та на їх основі ввести аналіз таких показників як фондодідача, фондосмість та рентабельність як на підприємствах так і макрорівні.

По-третє, переорієнтацію податків на стимулювання розвитку виробництва і економіки в цілому.

По-четверте, на широке впровадження в виробництво інвестицій, включаючи лізинг, як за рахунок власних коштів /бюджет, амортизаційні відрахування, кредит/ так і залучених від зовнішніх інвесторів, що потребує державних гарантій інвестиційної діяльності.

Не останнє місце в підтримці вітчизняного виробництва займають так звані "нейтральні гроші" поява яких відображає ступінь довіри населення до національних грошей. Коли населення обмінює свої заощадження на валюту /долари, фунти стерлінгів, марки тощо/. За різними друкованими джерелами інформації, заощадження населення у валюті, які не беруть участі в грошовому обігу, становлять від 10 до 20 млрд. доларів. Суми цих заощаджень коливаються в залежності від спаду чи зростання інфляції, коли держава не може забезпечити чіткої, гарантованої індексації грошових збережень громадян, які знаходяться на вкладах у банках. Валютні заощадження громадян можуть і повинні брати активну участь у стабілізації економіки України, для чого необхідна чітка система страхування заощаджень громадян на випадок їх знецінення або банкрутства того чи іншого банку.

Слід відмітити, що Національним банком України вже приймаються заходи по поверненню довіри громадян до національної валюти, що відображено в постановах НБУ про формування в банках всіх рівнів страхового фонду для компенсації в першу чергу громадянам збережень в разі банкрутства того чи іншого банку.

В умовах дефіциту як державного так і місцевих бюджетів, який наприклад згідно п. 1 бюджетної резолюції на 1996 рік не повинен перевищувати розмірів витрат передбачених бюджетом на розвиток, вишукати кошти на підтримку вітчизняного виробника неможливо.

Вихід в чіткій гарантії держави по залученню вільних валютних коштів населення в інвестиційну діяльність по впровадженню передових технологій в виробництво і на цій основі суттєвого підйому економіки а відповідно і доходів бюджету.

В умовах кризи платежів, невиклат заробітної плати, незабезпечення соціальних гарантій, органи

влади і управління повинні вишукувати нетрадиційні напрямки забезпечення життєдіяльності економіки.

Ці напрямки повинні опиратись не на фінансові методи збільшення доходів бюджету і не на емісійне покриття його дефіциту а на впровадження в життя чіткої системи структурної перебудови економіки за рахунок: створення привабливості інвестицій, як внутрішніх так і зовнішніх, в виробництво, залучення в інвестиційну діяльність "нейтральних грошей" під гарантію держави; впровадження лізингу; державного захисту внутрішнього ринку /за рахунок підвищення податкового тиску на громадян проходить різке зниження попиту на товари/, вирішення питання направлення коштів від приватизації на відтворення виробництва.

Необхідно звернути увагу і на той факт, що в останні роки просліджується чітка тенденція вищих органів влади і управління перекласти тягар зростаючого дефіциту бюджету на регіони. Надавши місцевим органам управління самостійність в вирішенні як господарських так і фінансових питань їх фінансова база - дохідна частина бюджету зі року в рік зменшується. Наприклад у 1997 році всі надходження по податку на додану вартість 100% вилучаються до державного бюджету, а регіонам планується дотація. Аналогічне направлення має і бюджет на 1998 рік.

Просліджується чітка система впровадження жорсткої залежності місцевих бюджетів від державного бюджету. Зменшуючи доходи місцевих бюджетів держава перекладає тягар фінансування бюджетних організацій і установ з державного на місцеві бюджети не регулюючи доходи останніх нормативами відрахувань від загальнодержавних доходів, а збільшуючи суми дотацій які буцімто будуть перераховуватися з державного до відповідних місцевих бюджетів.

Особливої уваги заслуговує відношення до регіонів які стабільно на протязі 1997р. з місяця в місяць виконують показники по зростанню обсягів виробництва промислової продукції, різко знизили заборгованість по заробітній платі, забезпечують виконання надходжень в державний бюджет податків і при цьому не мають ніяких відрахувань до місцевих бюджетів. Відсутня система заохочення, що призводить до втрати довіри та й бажання підприємців, підприємств та й регіонів в цілому працювати краще.

На нашу думку необхідно передбачити і законодавчо закріпити заходи заохочення підприємств всіх форм власності в нарощуванні виробництва. При зростанні виробництва, особливо прибутку, у 1996р. по відношенню до 1997р. на 5 % сума прибутку не оподатковується якщо його направлено на приріст оборотного капіталу чи придбання обладнання.

Власник /приватний, акціонерний чи колективний/ повинен чітко усвідомлювати, що держава заохочує його працю як основу економічного розвитку. ■

Summary

This article analyses the causes that led to the production decline, difficult financial state of enterprises, insolvency, and budget deficit. As means of this situation's overcoming, the author suggests the review of the fiscal character of taxation, the creation of favorable investment conditions, the attraction of "neutral money", the relations of state and local budgets are studied as well of their deficit's overcoming.